

Aki mentette a menthetőt

Beszélgetés Keresztury Dezsővel

Történész, irodalomtörténész, költő, műfordító, szerkesztő, könyvtáros, kiállításrendező, tanár, politikus, régi magyar drámák színpadra állítója, a magyar kultúra elkötelezettje *Keresztury Dezső*. Egy évvel korábban született, mint József Attila. Írjam, hogy örökifjú? Írjam, hogy mit se változott az e lapok hasábjain megjelent interjúja óta? (*Könyvtáros*, 1965/8. sz.) Tiszteletlenség volna. Keresztury Dezső nem örökifjú, hanem érett gondolkodó és cselekvő ember. Nem tudom borzas és lázadó ifúnak elképzelni, de a vallás- és közoktatásügyi tárca miniszterének bársonyszékében sem. Íróasztal, feketekávé, könyvespolc, telefon. Mélybarna bútorok, régi képek, egy róla mintázott mellszobor és élenkítésül egy-egy zöldellő szobanövény. Bensőséges enteriőr egy belvárosi ház negyedik emeletén. Mindenhez közel, mégis csönd van, a forgalom zaja nem hallatszik fel, csak a telefon csöng állandóan. Tudományos minősítő bizottság, színházművészeti szövetség, meghívások vitákra, ankétokra, premierekre, megkezdett és befejezett munkák, tervek, zsúfolt asztali naptár.

Éppen ilyen környezetben képzeltem el Keresztury Dezsőt. Mintha mindig ezek között a mélybarna bútorok és könyvszekrények között dolgozott, élt volna. Hány éve is? A lexikonból tudom, hogy 1904-ben született Zalaegerszezen.

– Szülőházában, gyermekkorában is ennyi könyv volt?

– Könyvekkel együtt nőttem föl. Apámnak, aki jogász volt, elég rendes polgári könyvtára volt Zalaegerszezen, de talán még gazdagabb volt anyai öregapámé Nemesgulácson. Eltűnődöm: könyvek közt nőttem föl, de sohasem akartam könyvtáros lenni. Mégis életem nagyrészt könyvtárosként töltöttem. Mi hárman, a nővérem, a bátyám és én minden alkalommal, amikor ajándékozni szokás, könyveket kaptunk. A bátyámat inkább a műszaki könyvek érdekelték, később mérnök is lett, nénémet

s engem az irodalom; így aztán eszerint nőtt otthon az ifjúsági könyvek száma is. Zalaegerszegnek egy félig nyilvános könyvtára volt, talán ezer kötettel, a Casino könyvtára, amely a felnőtteké volt. Azt, úgy ahogy volt, kiolvastam. Onnan apám hozta a könyveket. Ifjúsági könyvtárnak híre se. Ezért bátyámmal a saját állományunkból hoztunk létre kölcsönkönyvtárat. Bátyám vett egy játéknymdát, gumibetűkkel, biztosan ismeri; abból készítettünk bélyegzőt, amellyel minden könyvünkbe beletnyomtuk: KERESZTURY KÖLCSÖNKÖNYVTÁR ZALAEGERSZEG. Altruista vállalkozás volt, leginkább az osztálytársaink számára, akik sokkal nehezebben jutottak könyvhöz, mint mi.

Miért jutott eszünkbe annak idején, hogy kölcsönkönyvtárat alapítsunk? Mert nem volt Zalaegerszezen elég könyv, a diákokat pedig „gyötörte” a könyvéhség. Már *Eötvös József* is írt a kisvárosi könyvszegénységről; s a század elejéig e téren nem sok történt. Ma Zalaegerszezen az egy Casino-könyvtár helyett sok kicsi könyvtár van, de van egy hatalmas megyei és egy ugyancsak hatalmas városi könyvtár: mind szabadpolcos. Igaz, a lakosság is megtízszereződött azóta.

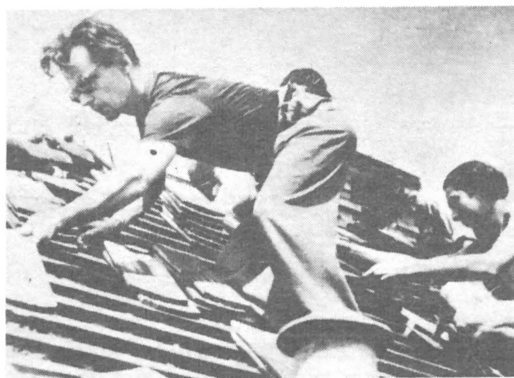
Az igazi élményem az Eötvös Kollégium könyvtára lett; 1922-ben, érettségi után. Ekkor láttam először komoly, tudományos szakkönyvtárat, ráadásul szabadpolcon. Ott szereztem azokat a megrendüléseket, amelyek egy életre elköteleztek a szabadpolcos rendszer mellett. Ez a könyvtár volt a kollégium tüdeje, ezen keresztül lélegzett. És mi, kollégisták, vigyáztunk a rendre, mert hiszen ha egy könyvet nem tesznek vissza a helyére, az olyan, mintha nem is volna. Annak, hogy mi magunk kezeltük saját könyvtárunkat, óriási nevelő hatása volt. Az a diák, aki nem tette időben vissza a könyvet, bajban volt: megvertük. Hiszen a könyvekre szükségünk volt!

– Tudjuk, hogy Tanár úr 1928-tól 1936-ig a

berlini egyetem magyar lektora volt. Mit adott az Eötvös kollégistának Budapest után Berlin?

– Doktorálásom után Farkas Gyula hívott meg az egyetem magyar lektorának és az *Ungarisches Institut an der Universität Berlin* könyvtárosának. Az Institut az első hungarológiai intézet volt. Gragger Róbert szervezte meg, de ő fiatalon meghalt, és nekünk kellett folytatni szervező, tanító, tájékoztató munkáját. Az intézet könyvtárosaként hetven-nyolcvanezer kötet rendbentartásának, gyarapításának gondja szakadt rám. Örömmel vállaltam, mert sokat tanultam ott. Már Gragger összegyűjtött mindent, ami a témához tartozott, az egyetemi disszertációktól egészen azokig a lexikonokig, amelyekben egyáltalán előfordultak Magyarországra vonatkozó szócikkek. Az első hónapokban majdnem elmenekültem, olyan idegen volt számomra az ismeretlen, rideg porosz főváros. Ott létem át a weimari Németország csodálatos öszét és Hitler hatalomátvételét. De hát – mint Babits írja – „Az ember vakon botorkál – de a világ nyitja és súgja útjait”. Rengeteget köszönhetek Berlinnek. Ott ismerkedtem meg egyebek közt egy igazi, állandóan élő nagy könyvtárral, de az első igazi nagy könyvtárosokkal is. Hadd említsek egyet név szerint. *Johannes Wolf* volt a berlini *Staatsbibliothek* zeneműtárának vezetője. Először nála láttam, hogyan kell egy igazi szakgyűjtemény állományát gyarapítani, fejleszteni, földolgozni. Ebben a zeneműtárban például *Beethoven* kottái mellett ott voltak a „halhatatlan kedveshez” írt levelei is. Ott tanultam meg, milyen a módszeres fejlesztés, feldolgozás, szakkatalógus, szakszolgálat.

Ami a hungarológiai intézetet, munkahelyemet illeti: az egyetemi, tudós kutatóigények mellett gyakorlati igényeket is ki kellett elégítenie. Számomra ez is óriási tanulságokkal szolgált. Miközben Magyarországon Trianon után az emberek meglehetősen el voltak zárva minden határokon túli kultúrától, Berlinben összetalálkoztak a határokon belüli és a határokon kívüli magyar vagy magyar vonatkozású újságok, folyóiratok, művek, emberek. Az intézetben mindenféle magyar megfordult, Magyarországról, az elcsatolt területekről, az emigrációból. A beszerzés úgy történt, hogy Gragger, utána Farkas hazajött Budapestre, a legjobb antikvárius, *Ranschburg Gusztáv* odatett elé egy listát, ebből több lányit kiválasztottak, *Ranschburg* pedig elküldte. Az óriási anyaghoz megfelelően nagy és jól kezelhető katalógusrendszer is tartozott, szakkatalógus-

A rommá lőtt Eötvös Kollégium cserepezői

sok, helyrajzi katalógusok. Az intézetnek több munkatársa volt: egy adjunktus, egy titkárnő, egy szerkesztő s mások mellett mint első könyvtáros, én. Tárgykörök szerint osztottuk fel az anyagot, de egy numerikus rendszert is ki kellett dolgozni hozzá. Amit a hungarológjáról tudok, annak alapjait Berlinben tanultam meg, mert tőlünk kértek tanácsot az ott megforduló történészek, nyelvészek, politológusok, irodalmárok, néprajzosok stb. Igen termékeny feladat volt.

Ranschburg a régi anyagot gyűjtötte, de gondoskodni kellett az újról is. Ezt főként ismertetési példányokból szereztük meg. Az intézet kiadott egy *Ungarische Jahrbücher* című negyedéves évkönyvet. Ennek fele „*Bücherschau*” volt, azaz könyvismertetések, amelyeket szakemberek írtak 5–80 sor terjedelemben, nem sok pénzért; a könyvek pedig a könyvtárban maradtak. Mindössze egy titkárnőnk volt hozzá és egy figyelőszolgálatunk, amely a kiadóknak megküldte az ismertetésekét. Így a kiadónak is megérte, s jó szolgálat volt a magyarnémet kapcsolatoknak is. Sokan azért fizettek elő az *Ungarische Jahrbücherre*, mert ez volt az egyetlen olyan kiadvány, amely az egyetemes magyar kultúrát szemlélte. Amikor hazajöttem, *Szentiványi Béla* lett az utódom, a későbbi professzor a *Humboldt Egyetemen*, ő mentette meg a háborúban a könyvtárat. Elszállította egy faluba, ahol az állomány egy pajtában vészelt át az ostromot. A könyvtár ma is megvan, az intézetet a finnugor tanszékhez csatolták a háború után.

– *Amikor Tanár úr hazatért, az Eötvös Kollégium tanára lett. Hogyan tudta kamatoztatni berlini tapasztalatait? Milyen érzés volt tanár-*

nak lenni abban az intézetben, amelynek egykor diákja volt?

– Ez túl nagy és sokrétű kérdés, maradjunk csak a könyvtárnál. A kollégium épülete az ostrom alatt német parancsnokság, raktárhely, konyha volt: szétbombázták. Szerencsére egy óriási ágyúlövedék – akkora mint egy jókora disznó – áttörve a tetőt s egy emeletet, a nagyterem közepén bedöglött – a könyvtár tehát ép maradt, bár tele szeméttel, törmelékkel. Az épület közepe és balszárnya azonban összeomlott. Mikor igazgató lettem, kollégistáimmal romtakarítással, tetőjavítással kezdtek. De két év alatt, szakaszról szakaszra újra fölépítettem az épületet. A könyvtárt rendbetettük; amit lehetett, szereztem is hozzá. Egyebek közt – hogy a széthordástól megmentssem – odavittem az ostromban éhen halt *Szabó Dezső* hatalmas könyvtárának a felét, mert először, még fiatal tanár korában is a kollégium vette meg, amikor el kellett adnia könyvtárát, hiszen kollégista volt maga is. Hogy helyük legyen a friss könyvszerzeményeknek, szocialista szerződést kötöttem a MÁVAG munkásaival: ők végig „könyvszekrényezték” az emeleti folyosót, mi nyelvórákat, tanfolyamokat adtunk cserébe. A könyvtárt egyértelműen az ifjúság gondjára bízta, s nem is csalódtam. Persze, amire a kollégiumot állagában és szellemében újra rendbehoztam, meg is szüntették. Akkor kerültem az Akadémia könyvtárába „főkönyvtáros”-nak. A mérhetetlen könyvanyagnak talán kétharmad része ha föl volt dolgozva; azután sok egyéb könyvtár anyaga is az Akadémia birtokába került földolgozatlanul: a Magyar Hajózási Társaság könyvtára, tudóshagyatékok, arisztokraták, kaszinók könyvgyűjtemé-

A könyvtár rendezése

nyei. Munkatársam kevés volt, de később sikerült a létszámot emelni, és kitűnő szakembereket nyertem meg. 1948 és 1950 között ugyanis az lett az Akadémiai Könyvtár munkatársa, akit politikai szempontból el akartak mozdítani állásából, de azért sem eljárást nem indítottak ellene, sem utcára nem akarták tenni. Én fölvettem őket, így tizenöt-húsz beosztottam lett. Itt kerültem kapcsolatba egy igen gazdag, értékes s igen sokrétű könyvtárunkkal. Azt is, ami épen maradt, igen patriarchális állapotban találtam. Egyetlen nagy szobában volt például a kéziratár, benne *Kőrösi Csoma Sándor*, *Stein Aurél* hagyatéka, régi magyar kéziratok könyvek, értékes kéziratgyűjtemények, levelezések. Az állományvédelem mindössze abból állt, hogy a kéziratár kulcsa a főkönyvtárosnál volt, és csak a könyvtáros jelenlétében lehetett ott kutatni. (*Vas Zoltán* adott aztán két államosított bankpáncélszekrényt.)

Az Akadémia épülete Budapest ostromakor bombatalálatot kapott. Törmelék, por alá került az éppenhogy összehordott *Vigyázó Ferenc*-féle hagyatéka is. Érdeemes volt eltűnődni rétegeződésén. Három nemzedék gyűjtéséből állt össze; így hagyták az egészet az Akadémiára. Az első gyűjtő egy kapitalizálódó nagybirtokos volt, fontos mezőgazdasági, ipari szakkönyveket szerzett be. A második nemzedék már reprezentatív anyagra törekedett, ösnyomtatványokat, régi magyar és díszes régi nyomtatványokat, könyveket szerzett be, a harmadik pedig – erotikákat. Mire odakerültem, az utóbbiakat már jócskán széthordták az épületet helyreállító kőművesek, darabonként, munka közben, hiszen számukra érdekes képekonyvek is voltak köztük. Nem tudtam mást csinálni, vettem két szekrényt, fölvittem az irodámba, és abban zártam el a megmaradt gyűjteményt.

1950-ben, az Akadémia újjászervezése idején nem volt rám ott szükség. Elmentem *Ortutay Gyulához*, miniszterutódomhoz. Addigra fillérekért helyreállítottam maszekokkal az olvasótermeket, be is mutattam az eredményt. Tudta, hogy elmegyek, vezető állást ajánlott másutt. Mondtam: én vezető állásba nem megyek, mert nem akarom aláírni, amit mások határoznak. De szívesen elmegyek a Széchényi Könyvtárba. Arra a helyre kerültem, amit a legjobban szerettem ott, a magam anyagához: a kéziratárba. Szívesen fogadtak. Varjas Béla baráti főnököm volt. Amikor odamentem, láttam – alig van modern kézirat. Találtam ugyan egy csomagot, az *Ady-Léda* levelezést, amit

Léda férje, *Diósi Ödön* adott el. Pedig akkor még sok minden megvolt: *Laczkó Géza, Babits Mihály, Schöpflin Aladár, Móricz Zsigmond* és mások kéziratai.

Elhatároztam: elkezdem a begyűjtést. Így került oda a Babits-hagyaték s számos más írói fond. Az enyém is. (Ez úgy, hogy mikor láttam: a Nemzeti Könyvtárból „megyei könyvtár” lesz, eladtam egész kéziratgyűjteményemet a könyvtárnak, s az árából alapítványt tettem ott készült tudós munkák díjazására.) Igen jó társaságba kerültem – *Szaunder József, Varjasné, Windisch Éva* volt ott, hogy csak néhányat említek a legkedvesebbek közül.

Egyszer csak a legfőbb vezetés rájött, hogy egy nagy kiállításon be kell mutatni a magyar könyvtárügy fejlődését Mátyás király könyvtárától a 2000-ik népkönyvtárig. Nekem kellett besegítenem, aztán rám hárult a vezérkari főnök nehéz feladata: hiszen hozzáértő ember alig akadt. A berendezést egy vásárrendező vállalatra bízták, a magyarázó szövegek megfogalmazását egy túlbuzgó szemináriumvezetőre, aki óriási szakmai-ideológiai szövegeket szerzett: leírhatatlanokat. Én beleöszültem, de megtanultam ezt is. A kiállítás elrendezését, a rendelkezésre álló hely arányos kihasználását, a kiállítandó „anyag” földúsítását tárgyi emlékekkel, növényekkel, tárlók és tablók összhangzatos látvánnyá tervezését, a látogatók mozgatózásának elrendezését s főként a magyarázó szövegek megfogalmazását: hogy egy-egy regényt epigrammába foglaljunk. A nagy országos Rákóczi-emlékkiállítás rendezésében már igaz örömem teltett. *Esze Tamással* olyan gazdag kiállítást hoztunk össze, amelyet talán soha nem lehetett volna. Aztán következett a Jókai-, a Balassi-, a Csokonai-, a Bartók-, az Erkel-, a Vörösmarty-, az Arany-, s még egy sor kiállítás: nagy nevelő munka volt és sok tízezren nézték meg. Számomra kitűnő emberek – *Nyilassy Ferenc, Vargha Balázs, Eckhardt Sándor, Illés Árpád* – jó munkatársi barátságán túl óriási tárgyismeretet hozott, hiszen egy-egy monográfia forrásanyagát kellett átválogatnom, elrendeznem, összefüggéseket látvánnyal földéznem, térképeket terveznem stb.

– *Dehát a térképprajzolás külön szakma...*

– Gyakran azt mondják rólam, hogy polihisztor vagyok, pedig ilyen ma nem lehet; én sem vagyok polihisztor, csak kíváncsi. A csillagászat, a számítógéptechnika is érdekel, az új művészet, a társadalom, a kertészet, az embe-

A romos Akadémiai Könyvtár

rek, a világ, a folytonos átalakulás s az, ami megtart ebben – állandó.

A Rákóczi-kiállításnál az emberek sorban álltak a múzeum előtt. Megtanultam, hogy úgy mutassak be egy régi anyagot, hogy abból az embereknek hasznuk legyen; amikor bejönnek a kiállításra, azt mondják: „de szép!”, s amikor elmennek, azt érzézik – nem szégyen magyarok lenni. Ezért is vettem részt az emlékházak létrehozásában. Országszerte a nagy elődeink szülőházait hozták rendbe, emlékszobák jöttek létre. Sokat utaztam s örömmel, s ebből az ismeretből született *A magyar irodalom képeskönyve*.

Közben Varjas Béla megkért, hogy vegyem át az OSZK *színház történeti osztályának* vezetését. Itt is kitűnő munkatársaim voltak: *Horányi Mátyás, Hankiss Elemér, Berczeliné*. Rendet is tartottunk. Itt van például Európa harmadik legnagyobb színházi plakátgyűjteménye; van aztán sűgőpéldány-gyűjtemény a korabeli cenzúra jeleivel, szcenikai gyűjtemény. Ezzel sok baj volt: egy múzeum sem akarta befogadni, mert nem festészet, nem is iparművészet, hanem díszlet- és kosztümtervek. De hát hogy kerül könyvtárba? Meg kellett tehát határozni, mi a színház történeti gyűjtemény profilja. Úgy határoztuk meg, hogy papíron kézzel írt vagy nyomtatott szövegek gyűjteménye. Így lett helye az óriási díszletterv-, kosztümterv-gyűjteménynek, amely fölbecsülhetetlen érték, hiszen hozzátartozik, az előzményektől eltekintve, *Oláh Gusztáv, Fülöp Zoltán, Márk Tivadar* s más nagy művészek munkássága. Én kértem el tőlük vagy rokonaiktól. Ez a generáció azóta részben kihalt, részben szanaszét szóródott a nagyvilágba. Ebből is könyv lett. A gyűjtemény egy ideig hivatalos

szerv volt a színésznyugdíjak megállapítására. Ma is nagy a tanácsadó, tájékoztató funkciója.

– *A kiállítások és a színházi gyűjtemény nyilván segítségére voltak Tanár úrnak, hogy a ritkaságokra, a műemléki könyvtárak fontosságára felhívja a figyelmet. Milyen állapotban voltak a háború után a kastélyok és a kolostorok könyvtárai? Mit lehetett tenni értük?*

– A könyvtárak, könyvkereskedések államosítása után a könyveket az *Országos Könyvtári Központra* bízta. Ezt akkor egy nagyon hozzá nem értő ember vezette, ami rengeteget ártott az ügynek. Amúgy is sok károsodás érte a könyvtárakat. A fordulat éve után ott voltak a föloszlatott szerzetesrendek, az államosított kastélyok és antikváriumok gyűjteményei. Mindezt összehordták, de már a raktározás jó megszervezésére nem volt lehetőség. Mi legyen ennyi könyvvel? „Be kell zúzni” – mondták s indult az anyag a zúzdába. Akit csak lehetett, mozgósítottam...

– *Ez akkor történt, amikor Tanár úr vallás-és közoktatásügyi miniszter volt?*

– Akkor ilyesmiről szó sem volt; a miniszterség egyébként nem tartozik ide, különben sem szeretek róla beszélni. Az OKK zúzdájába sikerült beállítani a Széchenyi Könyvtár egyik szakértőjét: ő válogatta az anyagot, de így is rengeteg pusztult el. Persze más okból is. Csak egy történetet idézek föl. Ott volt a tihanyi bencés kolostor szép kis könyvtára. A kolostor öregek háza lett. A derék igazgató lezárta a könyvtárt, hogy megőrizze. Egyszer bejön hozzám *Zákonyi Ferenc*, a Veszprém megyei idegenforgalmazás, hogy az öregeket viszik *Lesencetomajra*; a könyvtár veszélybe került. A könyvtár közel állt a szívemhez. A 18–19. század fordulóján tanárként működő alsópap-

ság érdeklődését tükrözte. A bencések a magyar reformkor irodalmának első kiadásait gyűjtötték ott össze. Megbeszéltük, hogy *Ilylyés Gyula* lesz a könyvtár kulcsőrözője, *Zákonyi* vállalta a takarítatását, én pedig vállaltam, hogy a Széchenyi Könyvtár védnöksége alá helyeztetem az értékes gyűjteményt. El is mentem *Waldapfel Eszterhez*, az OKK akkori vezetőjéhez, s megnyugodva távoztam tőle, mert egyértétt. Nem tudtam még, hogy közvetlenül távozásom után megbízta két adjutánsát, akik lementek két teherautóval, és jóformán vasvillával rakták fel rájuk a könyveket, hogy Pestre szállítsák őket. Egy pincébe kerültek, amelyet még azon a télen elöntött a víz. Eltelt pár év. *Szentlélek Tihamért*, a veszprémi múzeum akkori igazgatóját bízták meg, hogy kiállítás rendezzen be a monostorban. Ennek legyen része a helyreállított könyvtár is. Akkor az OKK már az OSZK-hoz került. Megpróbáltam a lehetetlent, de egyetlenegy autentikus példányt találtam csak az egykori könyvtár anyagából. Így azután más gyűjtemények anyagából jött létre a tihanyi ál-könyvtár.

Akkoriban egyébként már három igazán fontos műemlékkönyvtár kurátora volt az OSZK, tehát én: a *keszthelyi Festetics kastélyé*, a *zirci cisztercita könyvtaré* és a *gyöngyösi ferences könyvtaré*. A *keszthelyi Helikon könyvtár* – egyetlen megmaradt főúri könyvtárunk. Azt nagy erőfeszítéssel gondoztuk, s szerettem volna ott a többi főúri könyvtár köteteiből, mutatóba legalább, egy vitrinre való össze-gyűjteni. Nem ment. A rendi könyvtárak is – Pannonhalma kivételével – csaknem mind elpusztultak. A gyöngyösi az egyetlen, amely a 16. századtól napjainkig autochton anyagot is őriz, nagy könyvtáraink mind a 19. században épültek. A gyöngyösi ferencesek ugyanis mindig megtalálták a módját, hogyan mentsek át magukat s a könyvtárukat. Kolduló rend volt, tehát mindig jó volt a kapcsolatuk a lakossággal. Gyöngyösön emellett ők voltak az orvosok, patikusok. Ez a könyvtár is veszélybe került. A szegedi hasonló ferences könyvtárnak például nyoma se maradt. Nagy erőfeszítéssel, társadalmi összefogással így a gyöngyösit sikerült megmenteni. Meg a zircit is. Ezekből az emlékeimből csináltam a tévében a *Hires magyar könyvtárak* című sorozatot s aztán a könyvet.

– *Tanár úr ifjúkorától kezdve tudományos könyvtárakban dolgozott, mint diák, mint tanár, mint könyvtáros. A könyvtárosok néha tré-*

Az újjáépített olvasóterem

fából azt mondják, hogy a könyvtár legnagyobb ellensége az olvasó. Sokat foglalkozott a műemléki könyvtárakkal, a nagy értékű műkincseket tartalmazó gyűjteményekkel. Ebből az következnék, hogy inkább a könyvtár megőrző funkcióját részesíti előnyben a közművelődési funkcióval szemben. Ugyanakkor említette azt is, hogy a szabadpolc híve. Hogy lehet ez? Köztudomású, hogy a szabadpolcos könyvtárakban több lehetőség van a könyvek eltüntetésére.

– Eötvös kollégiumi meg berlini tapasztalatom, hogy a szabadpolc növeli az olvasási kedvet, és nevelő hatása is van. Amikor a szabadpolc mellett szavaztam, többen úgy vélekedtek, hogy az a közönség, amely Magyarországon könyvtárba jár, azt hiszi, „könyvet lopni nem bűn”. Nekem az a véleményem, hogy átlagos könyvet lopni nem érdemes, hiszen az antikvárium azokért a könyvekért, amelyek a szabadpolcon találhatóak, úgysem ad komoly összeget; ha meglátja a könyvtár tulajdonbélyegzőjét, esetleg meg se veszi. (A műkincseket, a különgyűjteményeket, a nagy könyvtárakat természetesen külön kell őrizni!) Az viszont kultúrpolitikai meggyőződésemm, volt, hogy a felszabadulás után nemcsak a földet kell felosztani, hanem a műveltség javát, lehetőségeit is. Ami könyvet esetleg ellopnak, az jó helyre kerül. Jó befektetés, hiszen aki elviszi, magának viszi el, és akkor az se baj, ha eltűnik egy-egy könyv. Ehhez, persze meg kellett szervezni a közművelődési könyvtárak jó ellátását. *Sebestyén Gézának, Sallai Istvánnak* voltak ezen a téren nagy érdemei, hiszen szinte a semmiből kellett könyvtárakat teremteni, a tapasztalatlan, új, gyakran alig képzett könyvtárosok akkoriban nem értettek igazán ehhez a munkához. Azóta persze szépen kiépült a közművelődési könyvtárak országos hálózata.

Most inkább az a közönségellátó könyvtár gondja, hogy az embereknek nincs elég idejük olvasásra. Nem hiszem, hogy volna még egy ország, ahol annyit dolgoznának az emberek, mint nálunk. Lehet, hogy a munkahelyükön nem dolgozzák végig szorgalmasan a nyolc órát, de akkor is ott kell lenniük, és munkahelyen nem lehet könyvet olvasni. Munkaidő után pedig ott van a második gazdaság. Másik ok, hogy az olvasók száma csökken, az általános iskola csődje; ma Magyarországon a lakosság 5–6 százaléka analfabéta, noha járt iskolába. Ennél sokkal magasabb azoknak az aránya, akik nem analfabéták ugyan, de nem tudnak fogalmazni, hiszen egy önéletrajzot, egy kérvényt nem tudnak értelmesen írásba foglalni.

Márpedig aki fogalmazni nem tud, az olvasni sem tud annyira, hogy egy gondolatmenetet követni tudjon. Ez azért fontos, mert a világból annyi a miénk, amennyit meg tudunk fogalmazni.

Mondják, hogy a szakkönyvtárakat jobban használják. Ott legalább a szakmájukban tájékozódó emberek megtanulnak olvasni. Ez igaz lehet, de ennek veszélye a szakbarbarizmus. Pedig az anyanyelvi műveltség zülleszt, visszaszorulása óhatatlanul kihat még a tudományos életre is. *Bessenyei György* azt mondta, csak akkor lehet egy népnek jó tudománya, ha azt anyanyelvén oktatják. Néha fáj a fülem, mikor egy-egy téveszelnök vagy más funkcionárius nyilatkozatát hallom. Várjon csak! Ezt épp a múltkor jegyeztem meg: „Az az igazság, hogy erre a fölvetésre nem tudunk igazán felelni, mert nem vagyunk tisztában a metakommunikációs rétegek funkciójával.” Elemezzem ezt a mondatot? Üdítőbb számomra, hogy jó néhány megyei, városi könyvtárban már lehet lemezt hallgatni, nyelvet tanulni magnóról, hogy a könyvtárosok körül kis önművelő csoportok alakulnak. Ezek a korszerű szolgáltatások pedig vonzzák az ifjúságot.

*

Miközben beszélgetünk, ismét csöng a telefon. Színház? Rádió? Nem illik hallgatózni. Mostanában mutatták be ismét Keresztury Dezső átigazításában *Madách Mózesét*. Hogy is mondja Madách–Keresztury Mózes? „Jaj a népnek, ha nincs költészete / lelkét elfojtja a körültekintés...”

Emberi nyelven – ez Keresztury Dezső válogatott verskötetének címe. *Helyünk a világban* – idézem fel számomra legkedvesebb tanulmánykötetét. *Híres magyar könyvtárak* – lapozgatom újra azt a képeskönyvet, amelyet Keresztury Dezső írt és állított össze, és amelynek minden képe az ő keze nyomát őrzi. Felteszem az utolsó kérdést, amelyet minden embernek feltesznek egy ilyen beszélgetés végén, és amely rutinszerű, mégis a legfontosabb.

– *Min dolgozik most?*

– Egy kétkötetes *Arany-monográfián*. Most fejeztem be. De kész egy tanulmánykötet, szeretnék még összegyűjteni egy verseskönyvet, megírni valami számadásfélét nemzedékemről, amelynek utolsó élő tagja vagyok.

Nyolcvanhárom éves.

Kartal Zsuzsa